

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס אשכנז וספרד - השפעות הדדיות

פרופ' יהודא גלינסקי | המחלקה לתלמוד

Halakha in Ashkenaz and Spain – Mutual Influence | 09-014-01

הרצאה	סוג הקורס:
4	היקף נ"ז:
תשפ"ו	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
ב, 14	יום ושעה
ב, 13 (בתאום מראש)	שעת קבלה:
judah.galinsky@biu.ac.il	מייל מרצה:
https://lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

מטרת הקורס היא בהכרות שתי התרבויות ההלכתיות הגדולות של ימי הביניים "אשכנז" (הכולל גם את התרבות ההלכתית של צרפת) ו"ספרד" (הכולל את צפון אפריקה) ואת המפגשים ביניהם. המפגשים הם יהיו בשני מישורים: התיאורטי-לימודי וכן המעשי-פרקטי. לאחר דברי מבוא בנושא של השפעת תורת בבל על יהדות אשכנז נעסוק בהשפעות תרבות צפון אפריקה וספרד על יהדות אשכנז בתחום דרכי הלימוד ובכתיבה הספרותית ולאחר מכן נעסוק בהשפעת תרבות אשכנז-צרפת על יהדות ספרד.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים ילמדו להכיר ז'נרים ספרותיים שונים של ספרות ההלכה בימי הביניים (פרשנות, חיבורי הלכה, ספרות השו"ת ועוד).
2. הלומדים יכירו מרכזי תורה ודרכי יצירה שונה בספרות ההלכתית של ימי הביניים.

מיומנויות

1. הלומדים ילמדו כיצד לנתח טקסטים פרשניים והלכתיים כדי להוציא מהם את האלמנט ההיסטורי, הספרותי וההלכתי המופיע בהם.
2. הלומדים יעריכו תהליכים ספרותיים והלכתיים של החכמים על רקע היסטורי ותרבותי.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	פתיחה: תיאור הקורס			
2	על השורשים התרבותיים וההלכתיים של יהדות אשכנז וצרפת		אברהם גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים תשס"א, עמ' 416-433 ח' סולוביצ'יק, היין בימי הביניים, ירושלים תשס"ח, עמ' 321-343	
3	על הישיבה השלישית בבבל והגירתה לאשכנז: גישתו של פרופ' סולוביצ'יק וביקורתו של פרופ' ברודי		נתן הירש, "הישיבה הבבלית השלישית: שורשים, תיאור והשלכות", מכילתא ה (תשפ"ד), עמ' 23-35 דוד ברגר, "תגובה להצעתו של פרופסור סולוביצ'יק אודות הישיבה הבבלית השלישית", שם, עמ' 37-42. Robert Brody, "On the Dissemination of the Babylonian Talmud and the Origins of Ashkenazi Jewry," JQR 109.2 (Spring 2019): 265-288.	
4	על אגדת "ארבעת השבויים" ותגובתו של פרופ' גרוסמן לדעת סולוביצ'יק		אברהם גרוסמן, 'זיקתה של יהדות אשכנז הקדומה אל ארץ-ישראל', שלם, ג (תשמ"א), עמ' 92-57.	

5	התקבלות סדור ר' עמרם באשכנז וצרפת		תא-שמע, י"מ התפילה האשכנזית הקדומה: פרקים באופייה ובתולדותיה, ירושלים תשס"ג, עמ' 4-22.	
6	על התקבלות תורת הגאונים ושל "הלכות גדולות" באשכנז הקדומה		תא-שמע, י"מ קליטתם של ספרי ר"ח, רי"ף והלכות גדולות בצרפת-אשכנז במאות ה"א-י"ב" קרית ספר נה (תש"מ), עמ' 423-405. גרוסמן, א' "מאנדלוסיה לאירופה: יחסם של חכמי אשכנז וצרפת במאות ה"ב-י"ג אל ספרי ההלכה של הרי"ף והרמב"ם", פעמים 80 (תשנ"ט), עמ' 32-14.	
7	על התקבלות "הלכות גדולות" אצל רש"י		אברהם (רמי) ריינר, "להתקבלות של ספר "הלכות גדולות" בתוך: לימוד ודעת במחשבה יהודית, באר-שבע תשס"ו, עמ' 95-121 *אברהם (רמי) ריינר, "מהלכה לפרשנות רש"י והלכות גדולות" בתוך א' גרוסמן (עורך), רש"י: דמותו ויצירתו, ירושלים תשס"ט, עמ' 311-326	
7	על התקבלות "הלכות גדולות" ובבית מדרשו, בעיקר אצל ר' שמחה מוירטרי	לימוד בקבוצות	עיון בספרות דבי רש"י	
8	על התקבלות פרוש ר"ח באשכנז וצרפת		תא-שמע, "קליטתם של" גרוסמן, "מאנדלוסיה"	
9	היחס לרי"ף אצל חכמי צרפת במאה ה-12 המקרה של הרשב"ם,		פרידמן, ש"י "מתוספות הרשב"ם לרי"ף סדר נשים ומסכת חולין", קובץ על ידי ח (תשל"ו), עמ' 226-187. אברהם רמי ריינר, "ר' משולם בן נתן: בין נרבון למלאן ובין תדמית למציאות", JSIJ (2023), 23, עמ' 1-19.	
10	היחס לרי"ף אצל בעלי התוספות		Haym Soloveitchik, "The Halakhic isolation of the Ashkenazic community", Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts, 8 (2009) 41-47.	
11	היחס לרי"ף אצל חכמי אשכנז במאה ה"ב והי"ג: ראב"ן, ראב"ה ועוד	מרצה אורח משה צציק	זוסמן, יעקב "מפעלו המדעי של פרופסור א"א אורבך", בתוך אפרים אלימלך אורבך, ביו-ביבליוגרפיה מחקרית, מוסף מדעי היהדות 1 (תשנ"ג), עמ' 55-33.	
12	על ההבדל בין תרבות אשכנז ותרבות צרפת		זוסמן, יעקב "מפעלו המדעי של פרופסור א"א אורבך"	
13	דיון מסכם: מה בין הלכות גדולות, ר"ח לבין הרי"ף באשכנז גאונים, איטליה, ג'נר ספרותי	לימוד בקבוצות	תא-שמע, "קליטתם של" גרוסמן, "מאנדלוסיה"	מטלת ביניים:
14	על בואו של הרמב"ם לצרפת ושאלת עמדתו של הר"ש משאנץ		א' ווסרמן, "מובאות מ'משנה תורה' לרמב"ם בפירושי ר"ש משאנץ", חצי גבורים י (תשע"ז), עמ' תשצט-תתיט.	
	אי השפעת הרמב"ם באשכנז וצרפת בכתבי התוספות על התלמוד ושאלת הג'נר הספרותי		Ephraim Kanarfogel, "Assessing the (Non-)Reception of Mishneh Torah in Medieval Ashkenaz," in: Yitzhak Berger and Chaim Milikowsky (eds.), 'In the Dwelling of a Sage Lie Precious Treasures': Essays in Jewish Studies in Honor of Shnayer Z. Leiman (New York: Yeshiva University Press, 2020), 123-145. Judah Galinsky, "The Significance of Form: R. Moses of Coucy's Reading	

	Audience and his <i>Sefer ha-Mizvot</i> ," <i>AJS Review</i> 35 (2011), 293-321 Haym Soloveitchik, "The Halakhic isolation of the Ashkenazic community", <i>Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts</i> , 8 (2009) 41-47.			
15	המקרה החריג של הסמ"ג בשימוש ברמב"ם	מאמריהם של: קנרפוגל, סולוביצקי, גלינסקי		
16	המקרה החריג של האור זרוע בשימוש ברמב"ם	Kanarfogel, "Assessing the (Non-) Reception of Mishneh Torah		
17	השימוש ברמב"ם בסמ"ק והגהות ר"פ עליו	עיון בספר		
18	השפעת חכמי ספרד, הרי"ף והרמב"ם, על מהר"מ מרוטנברג ובית מדרשו	מרצה אורח: נתן הירש	Soloveitchik, "The Halakhic isolation of the Ashkenazic community	
19	אי-השפעת תורת צרפת על ספרד עד למאה ה-13 (ראב"ד בספר הקבלה, שאלת שימוש של הרי"מ מגאש והרמב"ם ברש"י)	לימוד בקבוצות	י"מ תא-שמע, "שיטותיו של רבי יהודה אלמדארי על הרי"ף", בתוך פירוש שחית חולין רבתי לרבי יהודה אלמדארי, ירושלים: יד הרב נסים, תשנ"ג, עמ' טו-יז, כ-כג. ש"י פרידמן, "כלום לא נצנץ פירוש רש"י בבית מדרשו של הרמב"ם", בתוך רש"י דמותו ויצירתו, עורכים א' גרוסמן, ושל יפת, ירושלים תשס"ט, עמ' 403-464, בעיקר עמ' 403-413 מבוא לפירוש רבינו חננאל בן שמואל על מסכת עירובין, ירושלים קלילנד: מכון אופק, תשנ"ו. י"צ, לנגרמן, "אלגז אלתאני מן אסור והיתר" בתוך מגנזי המכון לתצלומי כתבי-היד העבריים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' 325-329.	
20	תחילת ההשפעה של חכמי צרפת בספרד – ר' מאיר הלוי אבולעפיה	תא-שמע, י"מ הספרות הפרשנית לתלמוד חלק ב, ירושלים תש"ס, עמ' 11-18.		
21	השפעת חכמי צרפת על ר' יונה גרוניי והפצת תורת צרפת בספרד	תא-שמע, י"מ "חסידיות אשכנז בספרד: רבנו יונה גירונדי - האיש ופועלו", גלות אחר גולה, ירושלים תשמ"ח, עמ' 165-194. -, [הנגלה שבנסתר, הקיבוץ המאוחד 1995, עמ' 50-52]. -, *הספרות הפרשנית לתלמוד חלק ב, עמ' 19-29.		
22	השפעת חכמי צרפת על הרמב"ן	*שעוועל, ח"ד רבנו משה בן נחמן, ירושלים תש"י, עמ' מ-מח. * תא-שמע, י"מ הספרות הפרשנית חלק ב , עמ' 29-55 יהלום ש' "הרמב"ן ובעלי התוספות בעכו: הנרטיב ההיסטורי בדרשת הרמב"ן לראש השנה", שלם ח (תשס"ט), עמ' 100-125.		
23	השפעת חכמי צרפת על הרשב"א	עיון בחידושי וחיבורי ההלכתי תורת הבית		
24	השפעת חכמי צרפת על הריטב"א	E. Kanarfogel, "Between Ashkenaz and Sefarad: Tosafist Teachings in the Talmudic Commentaries of Ritva," in <i>Between Rashi and Maimonides: Studies in Medieval Jewish History, Literature and Thought</i> , ed. by E. Kanarfogel, New York 2010.		

25	על בואו של הרא"ש האשכנזי לטולדו והשפעתו שם	י"ד גלינסקי, "הרא"ש האשכנזי בספרד: "תוספות הרא"ש", "פסקי הרא"ש", ישיבת הרא"ש", תרביץ, עד (תשס"ה), עמ' 389-421
26	על המהפכה של ארבעה טורים: המפגש בין אשכנז וספרד (עיון במקורות הספר)	J. Galinsky, "Ashkenazim in Sefarad: The Rosh and the Tur on the Codification of Jewish Law," <i>Jewish Law Annual</i> 16 (2006), 3-23. אורבך, "מדרכי הקודיפיקציה", עמ' 14-1 גלינסקי, "ארבעה טורים והספרות ההלכתית של ספרד במאה ה-14, עמ' 185-219. תא-שמע, "רבנו אשר ובנו ר' יעקב בעל הטורים, 91-75.
27	שיעור סיכום	

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

מטלת ביניים	10% מהציון הסופי
מטלה סופית	90% מהציון הסופי

דרישות הקורס

נוכחות והשתתפות בשיעורים. הגשת עבודה סמינריונית. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים (לפחות 80% מהשיעורים), שתיבדק מדי שיעור.

דרישות קדם

לבעלי רקע

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני) ספרות רקע

א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"ם
 י"ד גלינסקי, "וזכה זה החכם יותר מכלם שהכל למדו מספריו: על תפוצת "ארבעה טורים" לר' יעקב בן הרא"ש מזמן כתיבתו ועד לסוף המאה ה-15", סידרא יט (תשס"ד), עמ' 25-45.
 H. J., Zimmels, *Ashkenazim and Sephardim: Their Relations, Differences, and Problems as reflected in the Rabbinical Responsa* (Jews' College Publications, London: Oxford University Press, 1958
 שמחה עמנואל, עטרת זקנים, ירושלים תשפ"א
 א"ח פריימן, הרא"ש וצאצאיו, ירושלים תשמ"ו,